

РОЛЬ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА КРАЇНИ

В статті досліджено сутність поняття «бізнес-модель». За результатами кореляційно-регресійного аналізу підтверджено високу значимість ІКТ та створені за їх допомогою бізнес-моделі на забезпечення стійкості бізнес-середовища країни.

Ключові слова: бізнес; бізнес-модель; інформаційні технології; конкуренція; стійкість; ефективність; цінність; вартість.

Постановка проблеми. Організації у XXI столітті реалізують свою бізнес-діяльність за надзвичайно складних конкурентних сценаріїв, за яких різноманітні економічні, політичні, екологічні та соціальні чинники, вимагають трансформації підходів до ведення бізнесу. Це дозволить скористатися новими можливостями та водночас протистояти внутрішнім та зовнішнім викликам. Здатність швидко та успішно переходити до нових бізнес-моделей є важливим джерелом стійкої конкурентоспроможності та ключовим важелем для покращення показників стійкого розвитку організацій [1]. Ефективна бізнес-модель здійснює позитивний вплив на усі ключові аспекти господарської діяльності: фінансові показники, впровадження інновацій, залучення інвестицій, зростання ринкової вартості тощо. Ролі, які відіграють бізнес-моделі, можуть бути одночасно спрямовані на запровадження продукції, послуг, сервісів, на управлінські процеси й організаційні структури, оптимізацію процесів постачання, відкриття нових чи розширення існуючих ринків тощо [2]. При цьому невід'ємним атрибутом бізнес-моделі є її вплив на фінансову ефективність організації. В цьому аспекті стійкість, разом з ліквідністю, платоспроможністю, діловою активністю та рентабельністю є важливою складовою фінансової ефективності організації [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблематики бізнес-моделювання присвячені наукові розробки багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, як-от: А. Гаць, А. Касич, Г. Ланзоли, І. Мовчаненко, О. Остервальдера, С. Піменова,

В. Прохорової, О. Хадарцева, Г. Швиданенко, С. Шафера та ін. Однак, незважаючи на значну кількість науково-методичних досліджень в цій царині, бізнес-спільнота в Україні недостатньо мірою використовує усі потенційні можливості формування бізнес-моделей, не всі власники та представники вищого керівництва усвідомлюють необхідність та цінність бізнес-моделювання для забезпечення стійкого зростання організації. За таких умов дослідження сутності бізнес-моделей та оцінювання їх впливу на забезпечення стійкості бізнес-середовища країни є актуальним науковим завданням.

Метою роботи є дослідження ролі бізнес-моделей в забезпеченні стійкості бізнес-середовища країни.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на численні спроби науковців, сучасні літературні розробки досить далекі від формування загальноприйнятого визначення категорії «бізнес-модель» (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «бізнес-модель» вітчизняними та зарубіжними науковцями

Автор	Визначення
Мовчаненко І. В.	спрощене відображення механізму ведення певної економічної діяльності, пов'язаної з виробництвом продукції (продажем товарів, наданням послуг, виконанням робіт), що є цінною для споживача та забезпечує отримання прибутку
Піменов С. А., Піменова О. В.	спосіб організації бізнесу, що відображає внутрішні та зовнішні взаємозв'язки підприємства, з необхідною їх деталізацією на певному етапі життєвого циклу у визначений період часу, яку використовують власники для отримання прибутку через задоволення потреб і побажань споживачів
Прохорова В. В.	це план, який реалізується підприємством для отримання доходу в результаті своєї діяльності, що являє собою взаємовідносини, які беруть участь у створенні цінності
Ланзола Г., Маркудес К.	система діяльності, яка зосереджена на центральній фірмі та охоплює її внутрішні/зовнішні межі, щоб поєднати створення цінності з захопленням вартості
Хадарцев О. В.	детальний опис ведення бізнесу підприємством, який найкращим чином дасть змогу досягнути поставлених цілей та мети діяльності

Джерело: складено за даними [4; 5; 6; 7; 8]

Широта наукових поглядів та брак ясності в підходах дослідників вказує на більш фундаментальну концептуальну

проблему: насправді бізнес-модель позначає не одну, а дві різні конструкції одночасно. З одного боку (рівень реальності), бізнес-модель позначає атрибути реальних організацій, тобто «яким чином організація заробляє гроші». З іншого боку (рівень абстракції) – бізнес-модель означає концептуальне представлення бізнесу реальності [9]. Таким чином, більшість науковців розглядають бізнес-модель або з позиції внутрішніх процесів організації, або фокусуються на створюваній цінності для зовнішніх контрагентів [10]. Відтак бізнес-модель логічно описує, яким чином організація створює цінність, поставляє її клієнтам і набуває економічну, соціальну та інші форми вартості [11].

Бізнес-модель є важливим елементом для досягнення успіху організацією, оскільки:

- розкриває цінність у довгостроковій перспективі;
- цілісно відображає усю господарську діяльність організації;
- об'єднує розрізнені процеси у єдину модель разом із зв'язками між ними [8].

Важливою характеристикою бізнес-моделі є її ефективність, гнучкість та інноваційна орієнтованість. Слід зазначити, що ефективність бізнес-моделі забезпечується за рахунок постійного розвитку внутрішніх можливостей організації, узгодженості роботи та оптимізації побудови основних елементів. В сучасних умовах основною метою бізнес-моделювання є забезпечення прибуткового та стійкого розвитку організації [12].

Бізнес-модель – це система, яка поєднує визначення потреб споживачів, взаємодію з цими потребами, забезпечення задоволення та монетизацію цінності. При цьому бізнес-моделі фундаментально пов'язані з технологічними інноваціями загалом і цифровими інноваціями зокрема [13]. Сукупний ефект використання інформаційних технологій, мобільних пристроїв і датчиків, хмарних обчислень і технологій «Великих даних» дозволить суттєво удосконалити структуру майбутніх бізнес-моделей.

З метою визначення впливу бізнес-моделі на стійкість бізнес-середовища країни автором було використано методи кореляційного аналізу та економіко-математично моделювання. В якості незалежної змінної (X) було обрано показник 7.1.4. «Створення ІКТ та організаційної моделі» (наскільки ІКТ у вашій країні створюють нові організаційні моделі у компаніях? [1 = зовсім не; 7 = значною мірою]) в Глобальному індексі інновацій (значення) [14]. Варто зауважити, що Глобальний індекс інновацій фіксує ефективність інноваційної екосистеми 132 економік світу і відстежує останні глобальні інноваційні тенденції [14]. В якості залежної змінної (Y) обрано Глобальний індекс стійкості (значення) як єдиний інструмент, який

надає можливість зрозуміти стійкість бізнес-середовища майже 130 країн [15]. Зацікавлені сторони можуть його використовувати, щоб отримати інформацію, яка допоможе прийняти відповідальні стратегічні рішення щодо:

- вразливості країни до руйнівних подій і її здатність швидко відновлюватися;
- ключових чинників стійкості, таких як мінливий клімат, політичний ризик і контроль над корупцією;
- оцінка ризиків територій, що знаходяться у власності, критичні залежності в ланцюгах постачання, плани щодо майбутнього розширення та належна перевірка придбання/відчуження;
- екологічні, соціальні та управлінські цінності [15].

Результати кореляційного аналізу підтверджують високу значимість ІКТ та створені за їх допомогою бізнес-моделі на забезпечення стійкості бізнес-середовища країн (на прикладі країн Європейського Союзу) (табл. 2).

Таблиця 2
Результати кореляційного аналізу зв'язку створення ІКТ та організаційної моделі із стійкістю бізнес-середовища країни

Країна	X	Y
Бельгія	72,2	93,4
Болгарія	53,7	60,8
Чеська Республіка	66,3	82,9
Данія	78,9	100
Німеччина	78	96,5
Ірландія	70,8	87,1
Греція	44,6	62,3
Іспанія	63,4	87,4
Франція	70,9	89,4
Хорватія	51,9	66,6
Італія	54,6	76,7
Кіпр	47,3	69,2
Люксембург	72,2	97,5
Угорщина	60,3	72,9
Нідерланди	80,2	89,8
Португалія	64,8	79,5
Румунія	50	68,1
Словенія	61,9	67,4
Фінляндія	80,4	92,7
Швеція	82,7	94,2
Коефіцієнт парної кореляції	-	0,9038

Джерело: розраховано за даними [14; 15]

З метою деталізації взаємозв'язку між досліджуваними показниками, автором було розроблено відповідну економіко-математична модель за допомогою вбудованої функції «Регресія» в програмному забезпеченні Excel (рисунок).

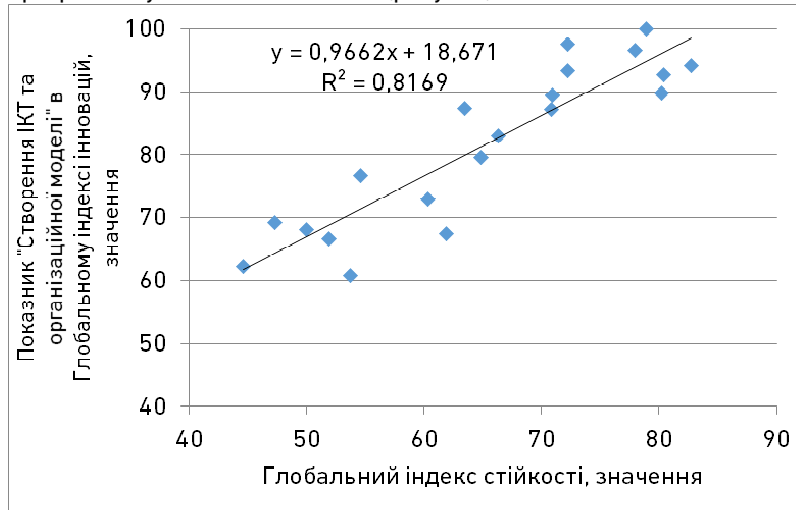

Рисунок. Залежність Глобального індексу стійкості від показника «Створення ІКТ та організаційної моделі» в Глобальному індексі інновацій в 2021 році

Джерело: авторська розробка

Економіко-математична модель має вигляд $y = 18,671 + 0,9662x$ та є статистично значимою, оскільки розрахункове значення критерію Фішера (80,289) більше за критичне (4,41). Значенням коефіцієнта детермінації наближається до 1 ($R^2 = 0,8169$). Це дозволяє зробити висновок про те, що Глобальний індекс стійкості на 81,69% пояснюється впливом створення ІКТ та організаційних моделей, і на 18,31% – впливом інших факторів, які не враховані в побудованій моделі. Залежність між досліджуваними показниками є тісною і прямою, адже коефіцієнт парної кореляції становить 0,9038. Розрахований коефіцієнт парної кореляції є статистично значимим, оскільки розрахункове значення критерію Стьюдента (8,960) більше за критичне (2,101).

Результати моделювання дозволили визначити кількісний зв'язок між параметрами моделі: із збільшенням значення показника «Створення ІКТ та організаційної моделі» в Глобальному індексі інновацій на 1% значення Глобального індексу стійкості

збільшиться в середньому на 0,9662. Отже, формування та впровадження бізнес-моделей є важливою детермінантною стійкості бізнес-середовища країни.

Висновки. Таким чином, сучасні організації стикаються з різноманітними зовнішніми та внутрішніми викликами, які зумовлюють необхідність формування та впровадження нових бізнес-моделей, в тому числі із широким застосуванням інформаційних технологій. Позитивний вплив бізнес-моделювання відчувають суб'єкти економічної діяльності на різних ієрархічних рівнях. Для організацій – це збільшення ринкової вартості, формування та позиціонування бренду, забезпечення фінансової стабільності тощо, що дозволить приймати відповідальні рішення щодо розвитку бізнесу. Для країни – забезпечення стійкості її бізнес-середовища, що дозволить принести значні дивіденди через успішне подолання кризових ситуацій.

1. Geissdoerfer M., Vladimirova D., & Evans S. Sustainable business model innovation: A review. *Journal of cleaner production*. 2018. Vol. 198. Pp. 401–416.
2. Чуріканова О. Ю. Інноваційні бізнес-моделі циркулярної економіки на регіональному рівні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4. Том 1. С. 204–208.
3. Гавриленко М. М. Методи оцінювання фінансової ефективності бізнес-моделі промислового підприємства. *Економічний вісник*. 2020. № 1. С. 137–144.
4. Мовчаненко І. В. Бізнес-модель: сутність та інноваційна складова. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 39–43.
5. Піменов С. А., Піменова О. В. Економічний зміст та сутність поняття «бізнес-модель». *АГРОСВІТ*. 2020. № 17–18. С. 92–102.
6. Прохорова В. В. Бізнес-моделі як інструмент коригування стратегічних позицій підприємств на конкурентних ринках. *Проблеми економіки*. 2020. № 2(44). С. 274–280.
7. Lanzolla G. & Markides C. A business model view of strategy. *Journal of Management Studies*. 2021. Vol. 58(2). Pp. 540–553.
8. Хадарцев О. В. Бізнес-модель як концептуальний базис сутності посередництва на товарному ринку. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 50. С. 198–203.
9. Kesting P. The Interaction between Business Models and Business Reality. *Journal of Business Models*. 2021. Vol. 9. No. 4. Pp. 13–35.
10. Школьник І. О., Акопян Д. Е. Теоретичне обґрунтування та класифікація бізнес-моделей банків. *Вісник СумДУ. Сер. Економіка*. 2021. № 1. С. 128–136.
11. Марченко В. В. Сутність та місце бізнес-моделі в стратегічному управлінні машинобудівними підприємствами України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 9. С. 109–112.
12. Касич А. О., Рафальська І. В. Бізнес-моделі сучасних підприємств: поняття, види, зарубіжний досвід. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 37. С. 86–92.
13. About Business Models and Technology. URL: <https://www.bayes.city.ac.uk/faculties-and-research/centres/business-models-technology> (дата звернення: 17.09.2022).
14. Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/ (дата звернення: 17.09.2022).
15. The 2022 FM Global Resilience Index. URL: <https://www.fmglobal.com/research-and-resources/tools-and-resources/resilienceindex> (дата звернення: 17.09.2022).

REFERENCES:

1. Geissdoerfer M., Vladimirova D., & Evans S. Sustainable business model innovation: A review. *Journal of cleaner production*. 2018. Vol. 198. Pp. 401–416.
2. Churikanova O. Yu. Innovatsiini biznes-modeli tsyrkuliarnoi ekonomiky na rehionalnomu rivni. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. 2020. № 4. Tom 1. S. 204–208.
3. Havrylenko M. M. Metody otsiniuvannia finansovoi efektyvnosti biznes-modeli promyslovoho pidpriemstva. *Ekonomichni visnyk*. 2020. № 1. S. 137–144.
4. Movchanenko I. V. Biznes-model: sutnist ta innovatsiina skladova. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2018. № 20. S. 39–43.
5. Pimenov S. A., Pimenova O. V. Ekonomichni zmist ta sutnist poniattia «biznes-model». *AHROSVIT*. 2020. № 17–18. S. 92–102.
6. Prokhorova V. V. Biznes-modeli yak instrument koryhuvannia stratehichnykh pozytsii pidpriemstv na konkurentnykh rynkakh. *Problemy ekonomiky*. 2020. № 2(44). S. 274–280.
7. Lanzolla G. & Markides C. A business model view of strategy. *Journal of Management Studies*. 2021. Vol. 58(2). Pp. 540–553.
8. Khadartsev O. V. Biznes-model yak kontseptualnyi bazys sutnosti poserednytstva na tovarnomu rynku. *Infrastruktura rynku*. 2020. Vyp. 50. S. 198–203.
9. Kesting P. The Interaction between Business Models and Business Reality. *Journal of Business Models*. 2021. Vol. 9. No. 4. Pp. 13–35.
10. Shkolnyk I. O., Akopian D. E. Teoretychne obgruntuvannia ta klasyfikatsiia biznes-modelei bankiv. *Visnyk SumDU. Ser. Ekonomika*. 2021. № 1. S. 128–136.
11. Marchenko V. V. Sutnist ta mistse biznes-modeli v stratehichnomu upravlinnia mashynobudivnymy pidpriemstvamy Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2016. Vyp. 9. S. 109–112.
12. Kasych A. O., Rafalska I. V. Biznes-modeli suchasnykh pidpriemstv: poniattia, vydy, zarubizhnyi dosvid. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2019. Vyp. 37. S. 86–92.
13. About Business Models and Technology. URL: <https://www.bayes.city.ac.uk/faculties-and-research/centres/business-models-technology> (data zvernennia: 17.09.2022).
14. Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/ (data zvernennia: 17.09.2022).
15. The 2022 FM Global Resilience Index. URL: <https://www.fmglobal.com/research-and-resources/tools-and-resources/resilienceindex> (data zvernennia: 17.09.2022).

Oliinyk O. O. ^[1; ORCID ID: 0000-0002-3941-2286],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

ROLE OF BUSINESS MODELS IN ENSURING THE RESILIENCE OF THE COUNTRY'S BUSINESS ENVIRONMENT

The article examines the essence of the concept of «business model». The main elements of the business model, thanks to which organizations achieve success, have been identified. It has been proven that business models are fundamentally related to technological innovation in general and digital innovation in particular. The cumulative effect of the use of information technologies, mobile devices and sensors, cloud computing and

Big Data technologies will significantly improve the structure of future business models. In order to determine the impact of business models on the resilience of the country's business environment, methods of correlation analysis and economic-mathematical modelling were used. The indicator «Creation of ICT and organizational model» in the Global Innovation Index was chosen as an independent variable. As a dependent variable, the Global Resilience Index was chosen as the only tool that provides an opportunity to understand the sustainability of the business environment of almost 130 countries around the world. Stakeholders can use the Global Resilience Index to obtain information to help make responsible strategic decisions about a country's vulnerability to disruptive events and its ability to recover quickly. The relationship between the investigated indicators is close and direct, because the pairwise correlation coefficient is 0.9038 and is statistically significant. The economic-mathematical model has the form $y=18.671+0.9662x$ and is statistically significant. The value of the coefficient of determination approaches 1 ($R^2=0.8169$). It has been proven that the formation and implementation of business models using information technologies is an important determinant of the resilience of the country's business environment.

Keywords: business; business model; information technology; competition; resilience; efficiency; value; cost.

Отримано: 18 вересня 2022 р.
Прорецензовано: 23 вересня 2022 р.
Прийнято до друку: 30 вересня 2022 р.